

TEVFIK FİKRET EVRENİNDE GÖZDEN KAÇAN BİR KÜÇÜK KİTAP: FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN “TEVFIK FİKRET VE AHLÂKI”

*Fatih ARSLAN**

ÖZET

Türk şiirinde trajiğin gönüllü erlerinde olan Fikret; değişim, yozlaşma, çelişki ve tutarsızlık dünyasını artçı tedirginlik krizleriyle yumuşatmaya çalışan samimi bir şairdir. Uğradığı sosyal, psikolojik, fiziksel ve statü bağlamındaki travmalarını mısralarına bütün içtenliğiyle aktarmıştır. Aradan geçen onca yıla rağmen Türk şiirinde aşılamayan bir mesafede duruşunu esas anlamda bu lirik bakışında aramak gerekir. Fikret'in şiirinde “Gözyaşı medeniyeti”nin en içli hicivlerini, haykırımlarını hisseder, duyumsarsınız. Hem kendi döneminde hem sonrasında farklı sebeplerle hakkında onlarca inceleme ve yazı kaleme alınmıştır. Bu yazılardan bir tanesi de hakkında çıkarılan haksız haberlerden dolayı şiir algısını sosyal bir yapıda yeniden irdeleyen Fuad Köprülü'ye aittir. 1918 yılında küçük bir kitap olarak basılan değerlendirme Fikret incelemeleri için oldukça orijinal bir metin özelliğindedir. Türk Edebiyatı'nın başlangıç dönemlerine dair orijinal pek çok tespitte bulunan Köprülü, Servet-i Fünun edebiyatının ötesinde Türk edebiyatının söylemleri bakımından en kompleks şairi üzerine önemli bir çalışma yapmıştır. Metin kısa olmakla beraber son derece ciddi tespitlerde bulunmaktadır. Şiir örneklerinin eşliğinde ahlak ve değer kavramlarının hangi ölçülerde kullanıldığı sorusu Köprülü'nün cevabını aradığı en önemli problem durumundadır. Değer dünyası şairin dünyasından okunmaya çalışılmaktadır. Metnin bugüne kadar okunmaması veya basılmaması Tevfik Fikret incelemeleri adına ciddi bir eksikliklerdir. Bu çalışma öncelikle metnin sağlam bir okumayla fonksiyonel kılma çabası ve devamında Fikret incelemelerine kaynaklık etme gayesi gütmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Fikret ve Ahlakı, Fuad Köprülü, Servet-i Fünun, şiir,

A MINOR BOOK THAT ESCAPES NOTICE IN THE WORLD OF TEVFIK FİKRET: FUAD KÖPRÜLÜ'S “TEVFIK FİKRET AND HIS ETHICS”

ABSTRACT

Fikret, one of the volunteer soldiers of the tragic, is a sincere poet who is trying to soften the world of alteration, paradox and discrepancy with rear anxiety crises. He has transferred all the traumas he experienced in terms of social, psychological, physical and status into his stanzas sincerely. In spite of the elapsed time, his standing in an

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü., El-mek: farslan@firat.edu.tr

extent that cannot be exceeded in Turkish poetry should be mainly analyzed from that lyrical point of view. You feel and sense the most sentimental weeping and cries of “ The Civilization of Tear” in Fikret’s poem. Both in his period and later, with different reasons, tens of researches and writings have been written up about him. One of those writings belongs to Fuat Köprülü who depicts his perception of poetry in a social structure again, because of unfair news aroused about him. The review that was published in 1918 as a minor book has a characteristic of a quite original text for the studies on Fikret. The initial periods of Turkish literature in fixing many of the original "Köprülü", "Servet-i Fünun" the poet of the most complex in terms of literature, beyond the rhetoric of Turkish literature was an important work on. The text is short but extremely serious observations. Accompanied by examples of the concepts of morality and value dimensions used in poetry, which is looking for the answer to the question of the most important problems Köprülü state. Tried to read the value from the world of the poet's world. Readings of the text up to date, or is not pushed Tefik Fikret a serious shortcoming in the name of investigations. This study is primarily functional reading of the text to make a solid effort and the continuation of the purpose of Fikret seeks to examine the source of.

Key Words: Tefik Fikret, Fikret and His Ethics, Fuad Köprülü, Servet-i Fünun, poem

Temel anlamda bir çelişkiler dünyasının şekillendirdiği Fikret şiiri için, boşlukta kendini sallayan bir trajik sarkaç benzetmesini yapabiliriz. Geleneğin biçimlendirdiği evren algısı, bütün asli unsurlarıyla birlikte var olmak adına dirençli bir yapı sergiler. Bu algıyı artçı sarsıntularla en çok kendi söz skalasında taşıyanlardan birisi, belki en önde geleni, Fikret’tir. Kişisel bunalımlarını, açmazlarını, çıkmazlarını dönem değişimleri içinde metaforik izdüşümlerle kendi şiirine yansıtmuş; sosyal travmayı bireysel duygulanmalar paydasında izole etmeye çalışmıştır. Şairin yaşadığı bir anlamda “içe yönelik hastalık hastalığı (hypochondria)”dır (Orr 2005, 202). Toplumsal kaos; değişim, kişisel takıntı ve bunalımları tiranlaştırmış erki elinde tutamamanın verdiği sert düşüş katmanlarıyla adeta şair muallakta kaybolmuş, kendini dehlize gönüllü bırakmıştır.

Bir gözyaşı medeniyetinin buğulu camından Batı denilen yeni algılar, değerler, disiplinler düzenine puslu bakan Türk aydını için topluluklara hitap eden seslere ihtiyaç vardı. Namık Kemal, Ziya Paşa, Mehmet Akif ve Tefik Fikret gibi. Ancak Fikret, adı geçen şairlerden bir yönüyle ayrılır; çünkü o aksiyonerliğini hep sus(turulmuş bir volkan kimliğiyle öncelikle kendi ruhunda patlatmıştır. Kendi dışına dönemeyen bir özne olarak sevgi nesnelere gelmesini beklemek yerine ona doğru çekilmeye (Gasset 1999, 9) ruhunu bir türlü salmaması mevcut kaosu bir kat daha arttırmıştır. Ailesindeki kayıplardan, dönemim şartlarına ve bütün bu unsurları tekrar tazeleyecek bir hastalıklı mizaca kadar hemen hemen bütün unsurlar Fikret’in dünyasındaki bulanıklığı katbekat arttırmış; onu trajiği yaşamaya ve yaşatmaya mecbur bırakmıştır.

En genel anlamıyla, özgürlük ve zorunluluk diyalektiği; toplumsal gelişmenin birey ve toplum arasındaki çelişkilerini, güzel olan ile çirkin olan arasındaki mücadeleyi dile getiren bir estetik kategorisi (Frolov 1997, 647) olarak tanımlanan trajik, aynı zamanda hassas beyinlerde oluşan bir ruh tümörü gibidir. Zıtlıklarda kalan birey içinde yükselmek ve düşmek arasındaki bulantı, devinimi fazlasıyla hissetmiştir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

"Başka bir dest-i sâht içinde elim;
Pek muhakkak, bu ibtihâl-i beşer...
Bana ömr-i alil-ü münfa' ilim
İki ağreb hüviyet arz eyler

Biri da'im câneh-ı gayretle
Evc-i amâle yükselir gibidir;
Biri nemid bir sükûnetle
Sönmek ister... Fakat değil kâdir."* (RŞ,188)

Şiir tarihinin şiirsel etkilenmeden ayrı tutulamayacağı bir ön kabul olarak alınmıştır, zira güçlü şairler bu tarihi kendilerine hayali bir uzam açmak için (Bloom 2008, 47) kullanırlar. Fikret bu tarihsel uzamı varlığın dünya düzenini reddederek başlatır. Erkini kişisel, biyolojik ve sosyal anlamda kaybetmenin acısıyla mısralar git gide kararır, bir katrana dönüşür. Şiir, artık inceden inceye inanmaya dair bütün kılcal damarları zehirleyen bir zift siyahının karanlığında kara ateşlerin yandığı bir alt katmandır. Her geçen mısra bu karanlık ve siyah arasındaki paylaşımları artırır, zirvelere taşır. Çünkü Fikret'in şiiri kaostan beslenen, üstelik kendi kişiliğini asla yadsımayan bir derin "gayyâ"dir. Bırakılmışlıklar evreninde, nefesini daraltan her nesneyi bırakma içgüdüğü peşini hiç bırakmaz. İnsanda var olan bir evrenin yerine, insanın dışına düşmüş maddenin tahakkümüne girmiş bir dünya tabiidir ki şairi cezbetmez. Şiir öznesi; müphemde ve muallâkta kendini kaybetmeye meyyâldir. Görünen nesnelere dünyasında kendini görünmez kılmaya çalışan bir illüzyonist gibi varlık alanını silmeye çalışır.

"Hâkîlere bahşeyerek hâk-i siyâhı
Dûşunda beyâz bir bulutun göklere âzim." (RŞ,141)

Herkese uzak ve herkesten meçhul bir tecahül-i arif algısıyla ontolojik çevrimini silmeye çalışır. Kalabalıklar içinde yalnızlaşır. Kendi başına kalan ve kendi iç sesinden başka sese kulak ver(e)meyen Süha gibi bu yere bağlı zoraki birliktelikten kaçıp İkaros gibi göklere ağmak (Korkmaz 2004, 128) ister. Şiir öznesi sıkın, boğan, daraltan ve kısıtlayan mekândan, düşün engin coğrafyasına bir kaçış arzular. Yeryüzüne tutu(l/n)mak iştiafındaki göksel değerler daha baskın gelmiş, söz buhurdan bir ruh coğrafyasını yedek akçesine alarak yükselmeyi tercih etmiştir.

Sonsuzun sonluda ikâme mecburiyetinde kalışı, insanın en büyük trajedisidir. Düşün sonsuz kanat çırpışları, gerçeğin sonlu dünyasına sığmaz (Özcan 2007, 57). Fikret'in şiir dünyası da bir anlamda bu kanat çırpışlarının bir medeniyet çırpışına dönüşme serancamıdır. Tutkuyla, tutunmak arasında kalan bir lirik coşkulu yürek gibi ateşin duygulanmalar ruh evreninde akustik bir şehrayine kendini bırakır. Zaten Fikret'in şiiri de "bırakmak" kelimesinin metaforik açılımlarından beslenir. Hayatı bırakmak, erki bırakmak, dünyayı ve ona ait olanları bırakmak...

Kaplan'ın ifadesiyle, Türk edebiyatı tarihinde mizaç, karakter, ahlak ve hayat felsefesi üzerinde en çok konuşulmuş ve münakaşa edilmiş bir şahsiyet (Kaplan 1987, 59) olan Fikret hakkında değerlendirmelerde bulunurken ölümünden yaklaşık üç yıl sonra kaleme alınan Fuad Köprülü'ye ait küçük ama yoğun bir el kitabı çoğu zaman dikkatlerden kaçmıştır. Bu küçük kitap

* Şiir örneklemelerinde Dr. Abdullah Uçman ve Dr. Hasan Akay tarafından hazırlanan Rübâ-ı Şikeste'nin Çağrı Yayınlarından 2005 yılında çıkan baskısı esas alınmıştır.

üzerine değerlendirme yapmak yerine onu günümüz alfabesine ve kısmen de günümüz imlasına uygun şekilde genel yapısını fazla bozmadan aşağıda dikkatlerinize sunuyoruz:

“TEVFİK FİKRET VE AHLÂKI”

BAŞLANGIÇ

Bundan on beş yirmi gün evvel dinî bir risâlenin ilk sahifesinde neşr edilen hicve benzer kaba, uzun bir manzume, büyük Türk san'atkârı Tefvik Fikret aleyhinde tekrârından hayâ ettiğimiz birçok müstekreh şetmleri ihtivâ ediyordu. ‘Umumiyetle matbûât sütûnlarında bu gibi sefil şahsî hücum vasıtalarına mürâca't menfûr ve merdûd bir şey iken, dinî olmak itibâriyle nezâhet ve ulviyetini bir kat daha şiddetle muhâfaza etmek icap eden bir mecmû'ada memleketin tanınmış bir şâirinin henüz kurumamış bir kabre karşı bu kadar kin ve husûmetle hücum etmesi kadar küçüklük tasavvur edemiyorum. Ma'sum ve lekesiz vicdân ile Allah'ın rahmetine karışan bir namus ve fazilet heykelini, bütün mukaddesâtın çamurlara bulandığı şu karanlık günlerde her zamandan daha fazla ta'zize mecbûr bulunurken, ona da çamur fırlatmağa çalışmak, bilmem ki ne bedbaht bir harekettir!

Vicdan yüksekliği, fikir istiklâli, mefkûre aşkı gibi yavaş yavaş isimlerini bile unuttuğumuz şeyleri yarınki gençlik karşısında nurlu bir heykel vakârıyla hatırlatan bu büyük ismi kirlletmeye çalışanlar, kudretsiz ellerinin ona kadar yükselemeyeceğini anlamak için vicdânlarına baksınlar. İlhamını dinden alan bir şâir, böyle hasîs, karanlık kin ve garezlerin değil, ilahî bir şefkatin, bir nûrun en geniş bir ‘afv ve mağfiretin nağme-kârı olmalıdır. Eğer maksat mutlaka feryâd ise, bilmem ki halkın ruhundan kopan nihâyetsiz elemlere kulak tıkayarak taze bir kabre saldırmak, İslâmlık şeâiriyle te'lif edilebilir bir hareket mi?

Bir ma'zeret makamında diyorlar ki: “Bu manzûme eskiden yazılmış ve neşr edilememiştir. Son zamanlarda Fikret'in perestişkârlarından birisi Hazret-i Peygamber'e karşı büyük bir hümmetsizlikte bulunduğu için bizde buna karşı, beşeri bir mukabele hissiyle, o şitevi neşre mecbur olduk.” Şimdiye kadar bundan daha feci' bir özre tesadüf etmediğimi itiraf edeyim. Hazret-i Peygamber'e karşı haşâ sümme haşâ en ufak bir bir hümmetsizlikte bulunan şahıs, bu milletin mukaddesâtına hançer saplayan bir cânî mesâbesindedir. Dinî fikirlerden tamamiyle uzak yahud en mutaasib hristiyân telakkileriyle ma'lûl garp mütefekkirleri bile, Peygamberimizi, yüzlerce milyon insanı vahşet ve bedâvetden kurtarıp Hakk'a, Nur u Ziyâ'ya götüren bir dâhi saffetiyle tebcil ediyorlar. Bu böyle iken, Müslüman namını taşıyan birinin herhangi bir hümmetsizliğe kalkışması gerek dinî gerek insanlık noktasından her türlü tel'îne müstehâktir. Lakin bununla Tefvik Fikret'e hücum arasında nasıl bir râbîta olduğunu hiç aklıma sığdıramıyorum. Öyle görünüyor ki şâir mukaddesâtı ortadan kaldırmak isteyen bir zümreye hücum etmek istiyor. Halbuki Fikret eserleri ve hayatıyla gençliğe kudsiyet duyguları telkînine çalışan bir ahlâk mürşidiydi! Diyebiliriz ki tuttuğu yol ya gelişti yahud felân u felân telakkileri bu kudsiyet duygusunu yıkabilecek bir mahiyette idi,...ilh. Herkes bu türlü tenkidâtda bulunmakta serbesttir. Lakin böyle serin kanlı gayri şahsi bir tenkit ile sövmek arasındaki fark ne kadar büyüktür. Biz, din gerisinden millete hitâb edenleri herkesten daha nezih daha şefik daha halim görmek isteriz. İrşâd ve ikâz yerine tel'în ve tekfir usûlüne mürâcaat edilirse bundan istifade edecek olanlar, memlekette kudsi duyguları kaldırmak isteyenlerdir.

Fikret'in senelerden beri uzun dedikodulara, tenkidlere, münâkaşalara sebebiyet veren ahlâki telakkileri hakkında bu küçük risâleyi yazmak, onuda kudsiyet duygularını yıkmakla itham edenlerin mevcudiyetini gördükten sonra benim için ma'nevi bir borç hükmüne girdi. Çünkü o senelerce tek başına gençliğe kudsiyet duyguları vermeye çalışmıştı. Bu mühim mevzu'ı benden daha alâkadar olan Fikret'i yakından tanıyan dostlarına bırakmak daha ma'kul olurdu. Lakin bütün o dostların ihmali karşısında bilhâssa bu son haksız hücumlardan sonra daha fazla bekleyemedim.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Fikret'i ancak bir iki defa görmüş bîtaraf hatta san'atına ve muhtelif telakkilerine birçok nüktelerde mu'âzır bir adam sıfatıyla bu satırlar daha hakikate yakın 'ad olunabilir. Eğer bu küçük risâle Fikret'in dostu ve takdîrkârlarını onun hakkında bildikleri ve düşündükleri şeyleri yazmaya sevk eder ve bu büyük san'atkar hakkındaki kaç senelik lâkaydîyi parçalayabilirse, ne mutlu!

12 Eylül 1918

TEVFİK FİKRET'İN AHLÂKI

- I -

Hayat ile eser arasındaki râbîta ekseriyâ sahtedir. Eserlerinde en kuvvetli ahlâk telakkilerine tesâdüf ettiğimiz ne kadar san'atkar yâhud ahlâkçı vardır ki ferdî hayatında o telakkîlere etbâ'dan tamamıyla uzak durur. Eserinde yarattığı ahlâk kahramanlarını hayatta gülünç bulacak mübdi'ler sâfdillerin zan ettiği kadar az değildir. Ancak bu 'umumî ka'idenin ba'zı istisnâları olduğunu da inkâr etmemeli. İşte "Fikret" eseriyle hayatı arasında bir âhenk mevcûd olan o çok nadir san'atkârlardan biriydi. Eserinde olduğu gibi hayatında da saf, sade ve samimiydi ve hiçbir zaman bu safvet ve samimiyetten ayrılmadı.

Fikret daha çocuk denecek derecede genç iken "Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat" de sonra "Mirsad" da, "Ma'lûmât" da şairlerinin intişâr ettiği senelerden Hisâr tepesindeki Âşiyân'ında gözlerini kapayınca kadar, bütün 'ömründe sâdelikten ve samimiyetden ayrılmadı. Çocukluğundan beri necîb ve san'atkâr bir tab'a mâlikdi. Sultanî Muhîti, üstâd Ekrem'in tedrisâtı, ondaki san'at kâbiliyetini ve ruhundaki necâbeti inkişaf ettirdi. Hayata karşı daha çok tecrübesiz, gençliğin hayale benzeyen geniş ümîdleriyle dolu olduğu ilk senelerde ye's ve bedbînî hislerinden uzak yaşıyordu. Fakat o senelerin yâdigârı olan "Yâr-ı Nağmekâr" manzûmesinde bile o şûh ve raksân mısra'ların altında hüznü meyyâl bir kalbin darabânî işidilir. Rubâb-ı Şikeste'de "Eski Şeyler" ünvânı altında toplanmış manzûmelerde genç şairin bu temâyülü pek sârihidir:

Girdâblar açar önüme bir derin serâb,
Ruhum sehâbelerden alır şemme-i türab,
Tahriş eder simâhımı bin nevha-i gurrâb,
Benzer 'azâb-ı kabre nihâni bir ızdırâb.
Gönlüm harâb, cism-i nazârım kadar harâb..
Müdhiş memâtdan bile müdhiş bu iktirâb!

Hayatın, insanlığın en kudsî emellerini kıran, etrafında hiçbir temiz şey bırakmak istemeyen insanları beş on kişinin hattı te'mîne hadîm bir sürü gibi telakki eden bir devir, iyiliğe ve güzelliğe susamış san'atkâr ruhlar üzerinde öldürücü tesirler bırakır. Tevfik Fikret "Servet-i Fünûn" un başına geçerek muahheren Rubâb'ı teşkil eden şî'lerini neşre başladığı zaman her gün biraz daha o mazlum ve boğucu istibdat muhîtinin te'sîri altında kaldı. San'atkârlık gururunu o meş'ûm devrin icâbâtıyla te'lif etmek kabil değildi. İşte "Rubâb-ı Şikeste"de baştan başa hâkim olan bedbîn düşünceleri bilhâssa buna 'atf etmek mecburiyetindeyiz. O manzumelerin hangi tarihlerde neşr edildiğini arayacak olursanız Fikret'teki bu bedbînî hissin her gün biraz daha kuvvetlendiğini göreceksiniz. Şair mesela "Hazan" manzumesinde olduğu gibi kışın kaskatı donan tabî'atın o zâhiri encümâd altında da derinden derine inlediğini duyacak kadar derûni 'alemlere

Turkish Studies

aşinâdır. Ba'zan ruhundaki elemi, hârici tabî'atdan melhum sanarak biraz neş'elenebilmek için bahârın gelmesini bekler. Lakin heyhât ki onun gelmesi de ruhuna taze bir hayat ra'sesi nefh etmeyecektir.

Bütün rengiyle ahengiyle gülşen
Gârik-i neş'e , lakin bence magmûm
Tabî'at 'arz eder karşımda, meş'ûm
Soğuk bir levha bir tasvir-i medfen

Evet mest hayat amma şu enhâr
Benim gönlüm değil bundan haberdâr.

Bu derin ve samimi elem nağmelerine Rubâb'ın hemen her sahifesinde tesâdüf edebiliriz. Şair en mes'ûd olmak 'icâb eden dakikalarında da mevhûm bir korku içinde bütün emellerinin yıkılacağına kân'idir. 'Aşk denen o ilahi ateş bile az zamanda sevinmeğe mahkûmdur.

Fakat ne fikr-i baîd:

Hayat-ı zâil içinde muhabbet-i ebedî!

Binaenaleyh bu da'imi ve meş'ûm ceryânı arasında "hoş geçen her dem sevdâyı ebediyet sayarak" buna tahammül etmelidir. Çünkü "sevişip ağlamak fenâ olmamakla beraber, hayatın bekâyâ layık olup olmadığı" büyük bir mu'ammâdır. Ancak Tevfik Fikret'i burada "epiküryen"lerle birleşiyor zan etmek gibi ma'kûs bir fikre sahip olmamalı; çünkü o, "Horâs" gibi "Hayyam" ve "Bâki" gibi bu boş hayattan mümkün mertebe zevk-yâb olmağa çalışan bir zevkperest değildi. İşte bundan dolayı Rubâb'daki 'aşk şi'rlerinde 'umumiyetle, 'aşkın fâniliğini ye'sle anlamaktan doğan sakin ve tatlı bir hüzn görürüz. Rubâb'da yaralı kalplerinin feryâdını 'asırlar arasından bize duyurabilen "Fuzûlî" gibi büyük 'aşkların nağmelerine benzer nağmeler yahud kırılmış bir 'aşktan doğan nihâyetsiz 'isyanlar aramak nafi'dir. Fikret'in ruhu çılgın fırtınalarla çalkalanan bir denize değil, " nalende bir served ile berbâd bir hüzn"le mevcelenen sevimli bir güle benzer. Heyâban 'aşkıdaki bütün yolların sonunda mutlaka bir uçurum vardır. Çünkü ona göre her sa'âdet yolunun sonu mutlaka budur:

Fakat niçin bu güzel yol sonunda bir uçurum?

Yazık değil mi, bütün sâha-ı emel böyle!

Bu yol bu râh-ı sa'âdetde ah korkuyorum!

Mü'ebbeden çıkacak bir harâbe-i kesele....

Evet niçin bu güzel yol sonunda bir uçurum!

Sevgilisiyle beraber sa'âdet yollarında gezerken bile bu derin düşüncelerle muazzab olan adam görünüyor ki hayattan bezgin, tecrübeli, âteşin mâcerâlara atılamayacak kadar sakin bir ruha mâliktir.

Ba'zıları Rubâb-ı Şikeste'yi içinde yazıldığı muhîtin te'sîrâtına bîgâne bir mahsûl 'ad ederler. Hatta bütün bir milletin ızdırâblarına, feryâdlarına kulaklarını tıkayarak yalnız kendi 'aşkını terennüm ettiği için Fikret'i tahattî edenler bile pek çoktur. Odur hayatını ve Fikret'i bilmeyenler için ilk nazarda doğru görülebilecek olan bu mülâhaza, hakikâtte pek yanlıştır. Çünkü Servet-i Fünûn'da intişâr eden o manzûmelerin hakîkî sâiklerini bilenler nazarında, "Rubâb-ı Şikeste"de Fikret'in yaşadığı devir bütün zalim ve î'tisâflarıyla ruhu boğan karanlığıyla,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

uçurumlarıyla göze çarpar. Bir sahifede "Hüsün Gazâsı" yıllarca felaket ve mağlûbiyete katlanmış bir milletin bir teselli anını gösterirken biraz ötede ana vatandan ayrılan güzel "Girid" in mazlûm tayfı "Bir muhît-i cûşânın siyâh köpükleri üstünde" göze çarpar. "Me'vâ-yı istirâhatinde, kendi ferdi sa'âdetiyle meşbu' bir halde bu fâciayı seyr ettiğinden dolayı müteesir olan" şâir feryâdları boğan devrin çocuğudur. Onun için ağır, hüznü bir eda ile yavaşça inlemekten fazla bir şey yapamaz. Muhîtine karşı duyduğu bu isyân hissi, bu şikâyet arzusu, Rubâb'ın birçok manzûmelerinde tabîi zımnî bir ifade ile anlatılmak hissedilmek istenmiştir. Meselâ "kılıç" manzûmesi, çekiç altında ezilen bir çelik parçasının, bir gün zulüm ve istibdâdı nasıl yıkabileceğini imâ eder:

O çelik parçası bir gün bir ehemmiyet alır
Koca bir kavmin olur hâris-i istiklâli
Koca bir memleketin ırzı, hayatı, malı
Ona vâ-beste kalır
O zaman, ey ebedî hâmî-i şân-ı akvâm
O zaman sen yed-i kakhâr-ı hamîyette 'ayân
Olarak ehl-i taaddîye veririsin hüsrân....

Fikret'i yakından bilmeyenler için 'adeta bir mu'amma olan bu cins "zımnî" manzûmeler Rubab-ı Şikeste'de pek çoktur. "Mihri Zemherîr", "Karlar", "Fırsat Yolunda", "Ömr-i Muhayyel" gibi bu cins manzûmeler arasında, meselâ "Kahkaha-ı Ye's" felâketlere uğratılan mazlûm bir memleketin vatanperver çocuklarına ne elim feryâdlar telkîn ettiğini gösterebilir: Giryeli ıslıklarla camlara çarpan hırçın sinirli bir rüzgâr, kudurmuş canavar gibi sahili döven dalgalar, korkunç ve karanlık bir gece.. İşte memleketin hakiki bir tablosu. Bu karanlık ümitsiz sahne karşısında zavâllı vatanın batacağını zan eden şair, kendisini birdenbire bu karanlık düşünceye de terk etmek istemeyerek yine aydınlık bir nokta bırakıyor ve bütün o mezâlim fırtınasına karşı hakaretli bir sükûn ile mukâbele ediyor:

Sanki dünyâ batacak, sanki kıyamet... Heyhât
Böyle hep korkulu rüyâ doludur hâb-ı hayat

Sonra bir mevc-i tebessüm, ufacak bir leme'ân
Etdirir leyle-i rûhumda seherler galeyân...

Çarpın ey bâd-ı hazân camlara hırçın hırçın
Bir hakaretli sükûn işte hep ıslıklar ki
Kudur ey lücce-i zulmet, mütehevvir çılgın
Gülerim kahkaha-ı ye's ile çığlıklarına....

Memleketde fikir istiklâli, vicdân yüksekliği gibi en necîb telakkileri öldürmeğe çalışan istibdâd devri, hür düşünceli ve hür tabî'atlı genç şairi fenâ halde sıkıyordu. Hayatla temâsı artarak hâricî süslü perdeler altındaki rezâletleri, musahharlıkları, sefil meskenet ve zillet numunelerini gördükten sonra, tabîi daha bedbîn olmuştu. Hayatı en iğrenç ve 'aynı zamanda çok korkunç bir

Turkish Studies

şekilde tasvîr eden “Gayya-yı Vücut” manzumesi, işte o bedbîn görüşün mahsûlüdür. Zalim bir kuvvet onunda “insanlık”ın ne kadar alçaldığını en hasîs menfa’atler uğruna irtikâb edilen şenâatları gördükçe, ondaki yüksek insan ruhu insanlık nâmına muz’ib oluyor, isyan ediyordu. “Servet-i Fünûn” da onun etrafında toplanan bütün bir gençlik, ma’nen Fikret’in rehâkâr ahlakî te’sîri altında temiz kaldı ve etraflarında çoşan mülevvesât uzun müddet onlara dokunamadı. Memleketlerini kurtarmak için mâddî, müessir bir hareketde bulunabilmek kabiliyetinden mahrûm olan bu gençlik zümresinin, meselâ bahr-i muhîtin reng ve râyiha dolu adalarından birinde kendilerine yurdlar kurmak gibi çok sâf hatta çocukça emelleri vardı. Hüseyin Cahid Beğe “Hayat-ı Muhayyel”i yazdıran bu emel Fikret’e de “Ömr-i Muhayyel” adlı çok güzel bir manzûmesini ilhâm etdi:

Bir ‘ömr-i hayâli.... Hani gülbünler içinde
 Bir kuşcağazın ‘ömr-i bahârîsi kadar hoş.
 Bir ‘ömr-i hayâli.... Hani güllerde yeşil boş
 Güllerde o sâfiyyet-i vecd-âver içinde
 Bir dalgacığın ‘ömrü kadar zâ’il ü hâli
 Bir ‘ömr-i hayâli!

Bütün bir memleketin altı ‘asırlık bir tarihin inhidâm ve izmihlâlî karşısında sırf ferdi ihtiyaçlarını tatmin ederek yaşamak, Fikret gibi bir idealist için kabil değildi. Bunun için her sesi boğan o muzlim devir içinde, ancak kendisini bilenlerin anlayabileceği birtakım timsali manzûmeler neşriyle iktifâya mahkum olurdu. İşte meşhûr “Hande-i Bûm” manzûmesi, ideâlist şâirin inkılâbdan on sene evvel çizmiş olduğu bir ihtilâl tasvîr eder ki, bedbîn san’atkâr bu sahneyi de yine karanlık bir sûrette bitirmekten kendini alamamıştı. Çünkü o zaman bu hayâlin tahkikini mümkün kılacak hiçbir emâre gözüküyordu... Şâirin bu esnada ne elim bir yalnızlık ye’s içinde yaşadığını, arkadaşlarından birine yazmış olduğu bir mektubdan müfrez şu satırlar en ateşli bir belâgatla izah edilebilir:

“Ye’s... Ye’s... Ye’s!.. Meyûsum kardeşim. Dehşetli bir buhrân ve infi’âl içindeyim, seviniyorum. Bu biraz daha devam ederse evvâh!.. Sebebini söyleyeyim mi? Fakat o kadar tuhaf ki gülersiniz diye korkuyorum. Ba’zân kendim bile kendi halime gülüyorum. Koca bir ‘alem içinde yalnızım, Nazif! En samimi arkadaşlarımla arasında sokağa çıplak çıkmış bir adam hissiyle titriyorum.

Herkesin vicdânı kapalı, örtülü, yalnız ben çıplak. Herkes hiç olmazsa üniformalarla ne diyeyim setr-i cibillet ediyor. Herkes zamanın âlâyîş-i denâetine bürünebiliyor. Herkes nâmuslu geçinerek alçak yaşamının kolayını buluyor. Herkes bu hevây-ı rezîletde nefes alabilmek için bir sühûlete, bir çareye, bir efsûna mâlik... Ye’simin derecesini düşünemezsin kardeşim. Kendimi taşlara çarpacağımla geliyor. Fakat hani benim hûn-ı samimiyetimle kirlenecek bir temiz taş!”

1 Şubat 1314 Tarihli Mektubdan

Bu, yalnız muhîtin tazyîklerine karşı bir feryâd değil, ‘aynı zamanda, kendilerine büyük emeller bağladığı arkadaşlarına karşı da onları kendisi gibi sâf birer ideâlist bulamamaktan mütevellid ma’nevî bir inkisâr tezâhürüdür. Hayata uzaktan müztehzi ve zevkperest bir gözle bakan, ferdiyetinin haz ve ihtiyaçlarını tatmînden başka hiçbir gâye takîb etmeyen lâkayd ve mes’ûd bir arkadaşını, hakîki bir “Epikür” tilmîzini, kendisi gibi sanarak:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/4, Fall, 2012*

"Böyle bir zehre karşı sen "mes'ûd
olabildim" desen de hûlyâdır,
olamazsın, o pek zalâl-ı âlûd
bir tevâm ki 'aynı rüyâdır..."

olamaz anlayan, gören mes'ûd." diyen Tevfik Fikret, bu kadar safvetiyle beraber arkadaşlarını kendine lâıyk bulamadı ve bunda öyle görünüyor ki çok haklıydı. "İstanbul'un kavuşulan şeyleri tahkîr ederek 'alemin zıddına perçin ve ta'b bir meslek" takîbini kendisine gâye edinen, "Hak bellediği bir yola yalnız gitmek cesâretini bulan" bu çok mağrur san'atkâr, hayatda uğradığı mütemâdi inkisârlar, hüsrânlar neticesinde her gün biraz daha kendi ruhuna çekiliyor, ahlâki telakkilerinde daha titiz ve daha müteassıb oluyordu. Tevfik Fikret gibi çok yüksek mefkûreler peşinde gezen bir san'atkârın, hayatta aradığını bir türlü bulamayıp hüsrândan hüsrâna düşmesi kadar tabî bir şey olamaz.

Rubâb'ın intişârından sonra Fikret "Son Nağme" adlı küçük manzumesini yazarak "Servet-i Fünûn"dan "Aşiyân"ına çekildi. Şa'ir bu manzûmede, kendisinden bir şi'r isteyen sevgili çocuğuna "Rubâb"ının ölü tellerinde artık bir servet-i hayat titretmeyeceğini hazîn bir bedbînlikle itiraf ediyordu. Lakin bu itiraf doğru değildi. Fî'lhakîka artık Rubâb şairinden hissi 'aşk elemelerine 'âid mersiyeler, yâhûd, gençliğin ümîd ve heyecan dolu 'aşk nağmeleri beklenemezdi. O zaten gençliğinin en ateşli senelerinde bile çılgın 'aşk şiirleriyle meşbû değildi. Hele şimdi bir taraftan "Halûk" zevcesine karşı en şefik ve samimi bir 'aile re'isi hissiyle, diğer taraftan her gün felaket uçurumlarına biraz daha yaklaşan muazzez vatanın fedâkar bir çocuğu saffetiyle, hodbîn 'aşk nağmelerinden tamâmiyle uzak bulunuyordu. Lakin buna mukâbil sevgili memleketini için için kemirip yiyen meş'ûm mahlûklara karşı duyduğu nefret her gün artıyor, millî ve vatanî mes'elelere büyük bir 'alâkâdârlık gösteriyordu. Büyük Namık Kemâl'in ölümünden beri zalim istibdâdın korkunç tayfına karşı kuvvetle haykıracak yüksek ruhlular bir şair yetişmemişti. Herkes türlü türlü mülâhazalarla böyle 'alenî 'isyân feryâdları çıkarmaktan fârig olmuşlar, yalnız ferdî elemelerini 'aşklarını terennümle meşgûl oluyorlardı. İşte Fikret uzun seneler zımnî bir lisânla anlaşılacak timsallerin gölgesine saklanarak çıkardığı feryâdları daha uzun müddet bağında saklayamadı ve nihâyet, senelerce gençliğin ruhuna mukaddes bir devâ, bir teselli olan meşhur "Sis" manzûmesi, Hisâr'ın yeşil sırtlarından müntakim bir bomba gibi İstanbul'un lâkaydı ve miskin semâsına düşünce, bütün Türk gençliği ra'se ile sarsıldı. Artık "Robert Kolej"ın istibdâd idâresi için geçilmesi imkânsız duvarları arkasında vatanın mukadderâtına ağlayan, vatan, düşmanlarına la'net yıldırımları saçabilen bir şair yaşadığını biliyorduk. Yıldızın üniformalı, silahlı, toplu tüfekli 'azamet ve ceberrûtuna karşı Hisâr tepesindeki "Aşiyân"ında çok mütevâzı , basit bir hayât geçiren büyük şair, anılmayan bir 'azmin ve yanılmayan bir nâmûsun yıldızdan çok daha mu'azzam bir timsâliydi. "Sis" manzûmesinden sonra, inkılâbın ilânına kadar geçen altı yedi sene zarfında Hisâr sırtlarından birkaç la'net sedâsı daha duyduk. Bilhâssa "Bir Lahza-i Taahhur" o zaman ki gençlik 'alemde, Abdülhamîd'e isâbet etmeyen bu mübâdel daha müdhiş bir tarrâka ile infilâk etmişti.

- II -

Memleket, hiç umulmayan bir zamanda âni bir inkılâb mu'cizesiyle canlanıp silkinirken, yıllarca bu büyük günü beklemiş olan şâir, büyük ve necîb hûlyâlarla Aşiyân'ından indi ve eski arkadaşı Cahid Beğle beraber "Tanîn"i te'sis ederek, Mekteb-i Sultânî müdürlüğünü deruhde edinceye kadar orada çalıştı. Meşrûtiyetin gürültülü siyâset hayatı, o hayatın bin türlü karanlık manevralarla idâre edilen iç yüzü. Kâ'inâtı yalnız "İyi ve Güzel"den 'ibâret görmek isteyen Tevfik Fikret için birer 'azâb vesilesi oluyordu. Binâenaleyh "Mekteb-i Sultânî"ye, ruhunda yıllardan beri

Turkish Studies

çoşan mürebbiyelik hevesiyle, orayı bir “İyilik ve Güzellik Yuvası” yapabilmek aşkıyla geldi. Ba’zı siyâset gürlütücüleri “*Hudâ kadardır aylar seng-i hârâdan güherpeydâ*” mısra’ıyla şâ’irden mekteb müdürü olamayacağını haykırıp dururlarken, o fitrî bir isti’dâtle işe sarıldı ve koskaca mektebin maneviyatını birkaç ay içinde sanki sihirli bir temasla baştan başa değiştirdi. Terbiye ‘ilmiyle işigali olmadığı halde fitraten mürebbi yaratılmış olan Fikret, eskiden “Servet-i Fünûn”a yazan arkadaşlarına nasıl zevk ve ahlâk terbiyesi verdiyse, bu sefer de ‘aynı kabiliyeti başka bir sahada yine parlak bir surette göstermişti. Lâkin o zamanki ma’ârif nâzırıyla aralarındaki itilaflar Fikret’i tekrar oradan “Aşiyân”a ve “Robert Koleji”ne çekilmeyi mecbur etti. 12 Nisan 1910 tarihli “Tânîn”de intişâr eden meşhûr açık mektubunda “sa’y ve ‘irfânın tebdil-i tabiiyyet ettiğini” derin ve samimi telhifle itirâf ediyordu. Fikret, hayatının sonuna kadar, kendisini pek çok sevdiği mektebten çekilmeye mecbur eden sebeplere karşı dilhûn ve müteessifti. Gençliğinin birçok senelerini içinde geçirdiği bu mü’esseseye ‘âdetâ hissen merbut bulunuyordu:

Kimdir hakîkaten şu beyâz bir gelin kadar
 Hassas ve şuh akasyaların gölgesinde kâh
 Bağıran, gülen, koşan, tepinen, ba’zı pür vakâr
 Bir tavr-ı iktinâh ile, bir yanda bir siyah
 Cildin zılâl-i lâl satverinde gayb olan
 Cevvâl ve muhteriz çocuk?.. Ey me’meni şebâb
 Ey me’men-i şebâb u zekâ, bende bir zaman
 Etdim geniş kanatların altında ihticâb
 İlh...

“Aşiyân” a bu ikinci çekiliş, ilkinden daha elîm bir hâdiseydi. Hürriyet ve ‘adâlet esâslarının hükümân olduğu bir devirde, o esâsları milletine neşr ve telkin için o kadar fedâkârâne çalışmış olan Fikret, bütün arzusuna rağmen yine “Aşiyân”ına çekilmeye mecbur olmuştu. Bu ikinci inzivâ devresinde Dârü’l-Fünûn’da ve Dârü’l- Muallimin’de bir müddet edebiyat hocalıklarında bulunmakla beraber, asıl fa’âliyetini şi’r sahasında gösterdi; “Doksan Beşe Doğru”, “Rubâb’ın Cevabı” gibi manzûmelerle “Halûk’un Defteri”ni ve en sonra da mini miniler için “Şermin”i yazdı. Bütün bu manzumelerde başlıca göze çarpan cihet, Fikret’in onları sırf telkin ve irşâd maksadıyla yazmış olmasıdır. Şâ’ir, yakinen gördüğü bir hareketi red ve telkin için yâhud her türlü mülevvesâtdan uzak yaşamasını istediği gençliğe vatan, insâniyet, fedâkârlık, doğruluk gibi büyük mefkûreleri telkin maksadıyla o eserleri vücûda getiriyordu.

Meşrûtiyet hayâtı ve o hayâtın bin türlü karanlık tecellileri, On Temmuz iyilik ve güzellik mefkûrelerinin bir gâlebesi gibi telakki eden saf, çocuk ruhlu şâ’iri Abdülhamîd idaresinin kara günlerinden daha fazla yordu, üzdü, hırçınlaştırdı. Eski arkadaşlarının hiçbiri onun istediği ve beklediği yüksekliği, fedâkârlığı gösterememişlerdi. Hatta içlerinden büyük bir kısmı şanına merdiven ve kalemlerini maddî mevkiler te’minine hâdim bir silah gibi kullanarak ruhlarının istiklâlini satmışlardı. Fırkacılık ihtirâsları, şahsî münâferetler, mühâsede ve muârazalar, hülâsa hayatta dâima görmeye mahkûm olduğumuz bu gibi birçok fenâlıklar, alçaklıklar, saf ve masum Fikret’in ruhunu zehirliyor ve “Aşiyân”ında her gün biraz daha yalnız, kimsesiz kaldığını elim bir sûretde duyuyordu. Fikret etrafındakileri, eski arkadaşlarını bu kadar şiddetli bir sûretde tahkir etmekte, onları istiklâl ve faziletten mahrûm görmekte acaba ne dereceye kadar haklıydı? Bunun tamamıyla bîtarafâne bir sûretde ta’yiinini istikbâle bırakalım. Lâkin, Fikret’in ölümünden beri geçen şu üç senelik kısa zaman, büyük san’atkarın ‘âdetâ istikbâli o zamandan keşf ederek ona göre hükümler verdiğini gösteriyor...

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/4, Fall, 2012

İstibâdın karanlıklarına karşı:

Hep levs-i riyâ dalgaları zerrelere
Bir zerre-i safvet bulamazsın içinde
Hep levs-i riyâ, levs-i hased, levs-i teneffü'
Yalnız bu yalnız bunun ümid-i teleffü'
Milyonla barındırdığın ecsâd arasından
Kaç nasye vardır çıkacak pâk ü dirahşân

Diye bağırın büyük ruhlu şâ'ir eğer bugün gözlerini açsa, karşısında göreceği ihtirâs, şenâ'at ve lâkaydı manzaraları karşısında mutlaka "Rücû" 'ndan rücû' ederdi. Ne kadar yazık ki onun arkadaşları ve tilmîzleri arasında Fikret'i hatta gölgesi şeklinde hatırlatan bir kimse bile yok... Fazilet ve fazilete karşı iştiyâk, ruhun ilahî bir hamlesi şeklinde gayr-ı ihtiyari tecelli ederse bu nâmı alır. Hesâb ve muhâkeme ile taklid ile 'aynı hareketleri yapmaya kalkışanlara nihâyet "Fazilet-i Furûş" denebilir ki faziletin tamamen zıddıdır.

Gördüğü yahud hissettiği çirkinlikler karşısında "Hâl"den ümidini kesen Fikret, kalbinin bütün harâret ve iştiyâkiyla gelecek nesilleri düşündü. Kendisi "Ehirmen" in binbir türlü çirkinliğini görmüş, hatta onun ba'zı zamanlar Hürmüz maskesi altında bile gezdiğini yalnız gözlerinde çakan şeytânî ateşten tanıyarak, öğrenmişti. Binaenaleyh istikbâlin gençliğine onun vereceği câzibeli zehir kadehinden tattırmamak için, insanlığın mukaddes menba'larından yüksek mefkureler getirmeye çalıştı. "Halûk'un Defteri" işte bunun bir mahsulüdür. Şâ'ir burada hayat yolunu _Rubâb-ı Şikeste'de olduğu gibi_ çiçekli bir heyâbân, yahud dört tarafı uçurumlu bir mehlike şeklinde göstermiyor. Bu yol, bu hakikat ve fâzilet yolu, zahmetli, uzun bir yoldur. İnsan orada yürürken önünde arkasında zelzeleler duyar. Mânâ'lara çarpar. Lâkin ümidi hiçbir zaman gâ'ib etmemeli. Belki de damarlarındaki kanı "Hak bellediği bir yola yalnız giderken" "insanlığı kurtarmak için" dönmeğe mecbur olur. Başka milletlerin ta'âlisini ve kendi milletinin ne elim bir inhitât içinde çırpındığını gören Türk genci en garezsiz bir sûrette hatta hizmeti mukâbilinde ufak bir teşekkür bile beklemeyerek vazifesini yapmalıdır.

.....Ey

Müştâk feyz ü nur olan âti-i milletin
Meşhur elektirikçisi, aktâr-ı Fikret'i
Yüklen getir ne varsa- Biraz meskenet-fiken
Bir parça ruhu, benliği, idrâki besleyen
Esmâr-ı bünye hizini boş durmasın elin
Gör daima önünde esâtir-i evvelin

Gökden dehâ-yı nârı çalan kahramanını...

Varsın bulunmasın bilecek nâm u şânını!

İşte "Hak yok vazife vardır" telakkisinin bir ifadesi! "Halûk'un Vedâ'ı"nda şâ'ir, millet yolunda çalışanların çekeceği uzun musibetleri, uğrayacağı tehlikeleri, yiyeceği haşın yumrukları birer birer anlattıktan sonra bunların hepsine tahammül lazım geldiğini, istikbâlde iyiliğin ve

Turkish Studies

hakkın zaferi muhakkak bulunduğunu söylüyor. Bu hizmete mukabil bir şey istemek doğru değildir. Lakin vatan canlarınca kendi uğrunda çalışanları mükâfatsız bırakmayacaktır...

... Ve senin

Zahmetin, himmetin ve fazlın için
Koyar elbet vatan, bu hasta nîne
Bir sıcak bûse terli nâsiyene!

Görülüyor ki Fikret'in "vazifesini yapanlara" va'dettiği onlara lâıyk gördüğü en yüksek mükâfat, nihâyet "sıcak bir buse"den ibarettir. Bu kadar âsil ve fedâkâr bir ruhla telakki edilen hayat, her halde bir "Gayyâ-yı Vücûd" "Ruh için bir menfâ" olamaz. İşte "Hayata Karşı Beşer" manzûmesi "ma'sum ve mübeccel hayatın" bir kasidesidir. Fikret'e göre "Vatan insanıyet, hak, yiğitlik güzellik" mefhûmeleri, 'aynı kudsi varlığın muhtelif tecellilerinden 'ibarettir. Binâenaleyh bu yüksek, kudsi mefkûreler uğrunda çekilen cefâ ve eziyetler, insan için bir eza değil bil'âkis bir mükâfat sayılabilir. İşte "Hakikâtin Yıldızı" "İstenilen, kavuşulan şeyleri Tahîr ile 'âlemin zıddına perçin ve ta'b bir meslek ihtiyâr eden, hakikat 'aşkı için en çetin yollara, en huş ve haşîn sâdmelere uğrayan mütecerred ve münzevî yalnız kendi mefkûresiyle yaşarken herkesçe deli zan edilen, hücûmlara uğrayan" mefkûrecinin bu hücûmlar karşısındaki düşüncesi:

Ona her darbe şifâ, her acı söz müjde!
Taşlar indikçe sızan kanlar o kudsi yüzde
Bir küçük nokta bırakmıştı... Yakûb zalimler
Doğdu zan ettiler alnında beyaz bir ahter!

"Zalimlerin atdığı taşlardan alnında beyaz bir yıldız doğan" mefkûreci ancak kendisi olabilirdi. "Hâl"den hiçbir vech ile memnun olamayacağı tabî'i olan bu mefkûreci şâ'ir kendisini etrafındakilere çok yabancı gördüğü için:

"Kimseden ümîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl
Kendi cevvim, kendi aflâkimde kendim tâ'irim?
İnhinâ tavk-ı esâretten girândır boynuma

Fikri hür, 'irfânı hür, vicdanı hür bir şâ'irim!" gibi çok mağrur ve hodpesend fahriyeler yazmaktan da çekinmemişdi. Binâenaleyh kendi cûyını, eflâkini ancak istikbâlde yeni bir nesil ortasında arıyordu. Yarının insanlarını teşkil edecek olan bugünün gençlerine ithâf ettiği "Ferdâ" manzûmesinde, onlara mukaddes ve ulvî zaferlerini bir mürşid ciddiyet ve vâkarıyla izâh ederken, âtiye karşı ne büyük mesûliyetler altında kalacağını anlatıyordu. Hâlâ açılmayan bir kız mektebi için yazdığı manzûmede Tefvik Fikret'i, Osmanlılığın şân ve şeref dolu mazisine karşı hürmet ve heyecân ile mest görüyoruz. "Bir kırık salında şahane bir donanmaya ancak nasîb olmuş bir zafer taşıyan, birkaç atıyla koskoca ülke feth eden" Osmanlılığı ruhu kabararak hatırlayan şâ'ir, hali-maziyle mukâyese ederek telhifler feryâdlar çıkarmıyor, çünkü ona göre;

Osmanlılık o dünkü şehâmet, o dünkü şân,
Osmanlılık... O dünkü hamiyet, muhâlesat
Mahv olmamış ve olmayacaktır. Bu günkü kan
'aynıyle dünkü kandır: Evet, dünkü kan evet

Turkish Studies

Siz birkaç, atlı koskoca bir ülke fetheden
Osmanlı kahramanlığının kan ve namını
Hamilsiniz, bu fitrat o fitrat, bütün onun!

Milletinin kemâline, istikbâline bu kadar emin şâ'ir, "Geçtikleri yerde kanlı izler bırakan, tefrikâlar ekip kinler biçen, yüzlerine gıybet ve riyâdan bir nikâb koyan, kardeş kanını şarâb diye içen" bugünkü kanlı insaniyet hakkında da o kadar derin nefret duyuyor. Eğer insanlık ilelebed böyle kanlarla mecnûnâne sürüklenip gidecekse, ne müdhiş bir felaket! Lâkin, vatanını düşman zorbalarından uzak, hür, mes'ûd görmek isteyen vatanperver şâ'ir 'aynı zamanda kandan ve kanlı zaferlerden mütenafir bir insaniyetçidir. Vatanın istikbâli hakkında gençliğe nasıl bir ümîd telkîn ediyorsa, insanlığın âtiyyesi hakkında da 'aynı yüksek emellerle mücehhezdir. "Halûk'un Âmentüsü" onun tasvir etdiği istikbâli vazıh bir sûretde gösteriyor:

Bir kudret-i külliye var 'ulvî ve münezzeh
Kudsî ve mu'allâ, ona vicdânla inândım.
Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim insân
İnsân olur ancak bunu iz'ânla, inandım.
Şeytânda biziz, cin de, ne şeytân ne melek var.
Dünyâ dönecek cennete insanla, inandım.
Fıtrat da tekâmül ezelidir, bu kemâle
Tevrat ile, İncil ile, Kur'an'la inandım.
Ebnâ-yı beşer birbirinin kardeşi... Hûlyâ!
Olsun ben o hûlyâyâ da bin cânla inandım.
İnsan eti yenmez, bu teselliye içimden
Bir an için ecdâdımı nisyânla inandım.
Kan şiddeti, şiddet kanı besler. Bu mu'âdât
Kan ateşidir, sönmeyecek kanla, inandım.
Elbet şu mezâr 'ömrünü bir haşr-ı ziyâ-hîz
Ta'kip edecektir. Buna imânla inandım.
Aklın o büyük sâhirin i'câzı önünde
Bâtıl geçecek yerlere husrânla, inandım.
Zulmet sönecek parlayacak hakk-ı dırâhşân.
Birden bire bir tâbiş-i Bürkânla, inandım.
Kollar ve boyunlar çözülp bağlanacak hep
Yumruklar o zincir-i hurûşanla, inandım.
Bir gün yapacak fen şu siyâh toprağı altın
Her şey olacak kudret-i 'irfânla... İnandım.

Turkish Studies

Görülüyor ki ideâlist şâ'irin gençlere tahayyül ettirmek, sevdirmek istediği 'âlem, bütün 'enâsırı arasında kudsî bir âhenk, ilahî bir 'aşk mevcut olan bir "iyilik ve güzellik dünyâsı", mev'ûd bir "Erm" Hürmüzle Ehrimen'in ebedî mücâdelesini nihâyet Ehrimen'in çözülmez zincirlerle bağlanarak son menfâsına gönderilmesiyle, nurun zulmete, hayrın şerre galebesiyle bitmiştir. "Rubâb-ı Şikeste"nin bedbîn şâ'iri insanlığın ilâhî bir müşi ile iyiliğe ve güzelliğe doğru gittiğine, ilim kuvvetinin yarın ki, 'alemi bir cennete çevireceğini hakikaten emin midir? Bundan şüphe etmekte haklıyız. Lâkin muhakkak olan şu ki, mürşid ve mürebbi Tefvik Fikret, gelecek nesillere bu imân ve itminânı telkine çalışıyordu. İctimâ'î 'adalet telakkisinin "Milletlerin Hürriyeti" , "Cem'iyet-i Akvâm", "Türk-i Teslihât" gibi medlûllerin ağızlarında en riyâkâr bir edâ ile dolaştığı, "Emperyalizm"nin henüz bütün şiddetiyle hükûmrân olduğu Avrupa milletlerinin Müslüman, Hristiyan, Mecusi her ne olursa olsun bütün şark kavimlerine ve bilhassa İslam 'âlemine karşı meş'um iştihaler beslediği bir devirde, Türk çocuğuna mevhum bir insaniyet mefkûresi telkinine çalışmak bize göre doğru bir hareket sayılamaz.

Ferdler insaniyet denilen büyük daireye tek tek değil bütün bir heyet-i mecmû'a yani bütün bir millet halinde girerler. Binâenaleyh yarınki "Cem'iyet-i Akvâm"a girebilmemiz için her şeyden evvel Türk milletinin maddî, ma'nevi varlığını ve hiddetini te'sis için her ne vasıtayla olursa olsun çalışmamız ve Türk gençliğine her şeyden yüksek olarak bu mefkûreyi telkine gayret etmemiz lazımdır. Yirminci 'asır "Emperyalizm"i yıkacak ve onun yerine millî devletler kâ'im olacak gibi görünüyor. "Cem'iyet-i Akvâm" ve "Müşterek İnsaniyet" telakkileri ancak milli devletlerin teşekkülünden sonra muhakkak edebilecek şeylerdir. Ma'mâfih bu husûsda Tefvik Fikret'ten ayrılmamız onun kanâ'atlerine karşı beslediğimiz hürmeti tabî'i ihmâl edemez. Fikret'in Türk gençliğine nasıl kutlu, canlı bir ümîd telkin etmek istediğini son bir misâl ile göstermek için "Gökden Yere" manzûmesinin insanları yeryüzünde mutlak bir kudret sahibi olarak tasvir eden son ve cidden muhteşem parçasını naklediyoruz:

Ezdin başınla taşları, yendin denizleri
 Tuttun elinle berki, o gurrende ejderi,
 Tuttun ve bağladın; O senin şimdi en mutî,
 En canlı âletin; Odur ilkâ-yı ruh eden
 Eşbâh-ı kâ'inata senin kudretinle, sen
 Bî-şübhe kendi kendine bir 'alem-i bedî,
 Bir 'âlemi şu'ûn u bedâyi'sin...Ey hayat
 Ey rûh-ı kâ'inat,
 Takdis edin: Beşer
 Takdise müstehakdır; Odur Rabb-i hayr ü şer
 Rabb-i Mümkînât!

- III -

Tefvik Fikret'in ahlâkî telakkilerini gösteren eserleri ve hayatı arasında ki râbitaları kısaca izâh ettikten sonra ba'zılarınca zan ve iddiâ edildiği vecihle, onun bir ahlâk felsefesine yahûd diğer ta'bir ile bir ahlâk sistemine mâlik olup olmadığını hülâseten anlayabiliriz. Tefvik Fikret'in gerek hayatı gerek eserleriyle memlekette ahlâkî bir vazîfe ifâ ettiği muhakkaktır. En ufak bir şâ'ibe ile lekelenmeyen vicdânı, açık alnı fenâ 'addettiği her şeyine karşı en samîmi bir şekilde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/4, Fall, 2012

'isyân eden büyük ruhuyla Fikret "Aşiyân"da yaşarken heybet ü resânetce hisârlardan hiç farkı olmayan bir nâmus ve fazilet heykeli karşısında bulunduğumuzu duyuyorduk. Onun ahlakı vazifesi müsbet olmaktan ziyâde menfi bir şekilde tecelli ediyordu. Esâsen kendi hayatıyla da, yapılması lazım gelen şeyleri göstermekten ziyâde, hangi şeylerden kaçınmak icâb ettiğini anlatmıştı. Nâmus ve ahlak hakkındaki telakkilerinin selâbeti Fikret'i bütün arkadaşlarına ve herkese pek tabî'i olarak haşîn yapmıştı. Hâdisat karşısında eğilip bükülmeyecek çelik selâbetli seciyeler her ferde nâsib değildir. İnsanların ekseriyeti, bütün mezîyet ve faziletleriyle beraber birçok kusurlarla da ma'lûldür. Halbûki mefkûreci Fikret bunu kabûl etmiyor, herkesde 'aynı seciye selâbeti, 'aynı ahlak ve taasubunu bekliyordu. Bunu göremeyince zarûrî bir sûrette bedbîn, haşîn, hırçın oluyor, etrafında isyânlar, ithâmılar savuruyordu. Sâf dil Fikret'in bu ithâmılarında aldandığı nâdir değildi. Nitekim birtakım sâhtekârlarda kendilerini zavallı Fikret'e samîmi birer adam gibi tanıtabilmişlerdi. Bu safvetinden dolayı, ma'sum şâ'ire darılmak, kızmak hakkımız değildir.

İşte Fikret'in memleketde ifâ ettiği bu ahlâki vazifeyi nazar-ı i'tibâra alan ba'zıları, onun sistematik bir ahlak felsefesi ve kendine mahsus felsefi, ahlâki telakkileri olduğunu iddia ediyorlar. Bunun bir mübâlağadan 'ibâret olduğu muhakkaktır. Fikret bir filozof yahûd bir ahlak 'alimi değildi ki bu mes'elelerde muayyen sistemi bir felsefesi olsun. O ahlâk mes'elelerinde vicdânının sesine mütâba'it etmekten fazla bir şey yapmıyordu. İşte Fikret'in ahlâken büyük olması bundan dolayıdır. 'Aksi takdirde onun 'alelâde ahlakçılardan yani moralistlerden hiçbir farkı kalmazdı. Fikret'in gerek lehinde gerek 'aleyhinde bulunanlardan ba'zıları da ona ayrıca felsefi nazariyeler 'atıf ve isnâd ediyorlar. Felsefe kelimesi şumûllü bir ma'na ile alınacak olursa, en basit sûfiden en basit çobana kadar herkesin bir felsefesi vardır. Bu takdirde Fikret'e de bir felsefe 'atıf ve isnâd edebiliriz. Onun eserlerinin şurasına burasına tamamıyla gayr-ı şü'urî bir sûrette girmiş olan muhtelif düşünceleri birbiriyle te'lif ederek ondan bir felsefe istihrâcına çalışmakta da doğru değildir. Eski şerhler gibi kılı kırk yarararak zavallı şâ'ire hiç düşünmediği, mâlik olmadığı bir felsefe isnâdına çalışmak, şüphesiz o kadar güç bir şey sayılmaz. Lakin böyle bir tarz-ı hareketin ma'nasızlığı muhakkaktır. Tıpkı bunun gibi, Fikret'in "Tarih-i Kadîm" 'ünvanlı manzumesini nazar-ı i'tibâre alarak onun gençliğe maddî bir felsefe, bir ilhâd felsefesi neşr ve telkinine çalıştığını söylemek de haksızdır. Materyalistlerin ağzında senelerce tekrar edile edile yıpranan ve artık bugün hiçbir kıymeti kalmayan bayağı telakkilerin san'atkârane bir sûrette tekrarından 'ibâret olan bu manzûme, şâ'irin herhangi bir fevân dakikasında yazdığı büyük bir edebî kıymetden mahrum bir eserdir ve bu bir tek manzumeye bakarak Fikret'in gençliğe elhâd telkinine çalıştığı hiçbir sûrette iddiâ edilemez Fikret, gençliğin ruhunda "Kudsiyet Duyguları" uyandırmaya onları mefkûreci yapmaya çalışan bir ahlâk mürşidi idi. "Dinî Terbiye"nin bu husûsda ne esâslı bir 'amel olduğunu nazar-ı itibâra almaması ve "Maddîye" mesleğinin ahlâk üzerinde ne yıkıcı ve meş'ûm te'sirler icrâ ettiğini düşünmemesi şüphe yok ki büyük bir kusurdur. Fakat "Beynelmilliyet" ve "Medeniyet" telakkilerine saplanıp kalmış olan şâ'irden bundan fazlasını beklemek de doğru değildi.

Türk milliyetperverleri bu gibi birçok mes'elelerde Fikret'ten tamamıyla ayrı bir yol ta'kid etmek mecburiyetindedirler. Fakat bu meslek ayrılıkları, Tevfik Fikret'in velev menfi bir sûrette olsun ahlak sahasında icrâ ettiği büyük ve mes'ûd te'sirleri tanımalarına bir mâni' teşkil etmez. Bütün yanlış ve kusûrlu cihetleriyle beraber Fikret'in ahlaki büyüklüğünü, bilhassa bugünkü meş'ûm ve derin ahlak bozgunu esnâsında her zamandan daha fazla takdis etmek mecburiyetindeyiz.

14 Eylül 1918

Köprülüzâde Mehmet Fuad

İstanbul Dar'ü'l Fünûn'da Türk Edebiyat Müderrisi"

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012*

Sonuç

Fuad Köprülü'nün başlangıçta bir eleştiri metni üzerine yazdığı metin, ilerleyen kısımlarda Türk edebiyatının bu büyük şairinin ruh hallerini ve estetik zeminini açıklığa kavuşturan bir değere dönüşmüştür. Onu sıklıkla “vicdan yüksekliği, fikir istiklali, mefkure aşkı” ile dolu nurlu bir heykel olarak nitelmesi şiirlerinin arka planındaki psikolojik derinliği vermesi bakımından önemlidir. Köprülü'ye göre Fikret bir “ahlak mürşidi”dir ve değişen dönüşen yeni yapılanmalara, baskılara boyun eğmeyen bir sosyal hayat tasarımcısıdır. Samimiyet ve sadelikten ödün vermeyen yapısı da bu küçük risalede sıkça tekrarlanan bir başka özelliğidir. Tatlı ve sakin bir hüznü yüreğinde taşıyan devrin çocuğudur; bu yönüyle de devrin baskıları altında kendince inlemektedir. Kısacası Hüseyin Cahit'e Hayat-ı Muhayyel'i yazdıran psikolojiyle Fikret'e Ömr-i Muhayyel'i algı aynıdır. Vicdanların devirde kapalı, örtük olması toplumun derdiyle dertlenenleri uzaklara taşımıştır. Bir yerde “Sis” bu ruh halinin patlamasıdır. Fikret dönemin her türlü sosyal yapısına dair sözü olan, ideali olan bir sosyal hayat tasarımcısıdır. Mefkûresi olan herkes gibi Fikret'in söylemi de bu yüzden serttir, çelik gibidir. Fikret istibdat döneminin genel yapısı içerisinde herkesten aynı tepkiyi, aynı idealizmi bekliyordu ancak bunun gerçekleşmemesi onu kötümser, hırçın, sert bir karakter yapısını dönüştürmüştür. Yazının genelinde örneklerle de beslenen bir yapıyla Fikret'in karakter yapısına açıklamalar getiren yazar, son derece sağlam ve doğru tespitlerde bulunmuştur. Şahsi psikolojisini sanatının merkezine oturtan ve ilham kaynağını doğrudan kendisinden aldığı ilhamla örgütleyen Fikret'in şiirlerinin alt yapısını doğru bir şekilde aktarabilen Köprülü, aynı oranda başarılı ruh çözümlemesi de yapmıştır. Bu yönüyle de bu küçük risale son derece objektif ve sağlam bir değerlendirme metni olarak görünmektedir.

KAYNAKÇA

- BLOOM Harold, **Etkilenme Endişesi**, (Çev. Ferit Burak Aydar), Metis Yay., İstanbul 2008
- FROLOV İvan, **Felsefe Sözlüğü**, (Çev. Aziz Çalışlar), İstanbul 1997
- GASSET Ortega Y., **İnsan ve Herkes**, (Çev. Neyire Gül Işık), Metis Yay., İstanbul 1999
- KAPLAN Mehmet, **Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)**, Dergâh Yay., İstanbul 1987
- KORKMAZ Ramazan, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004
- ORR John, **Trajik Gerçeklik ve Modern Toplum**, (Çev. Abdullah Şevki), Hece Yay., Ankara 2005
- ÖZCAN Tarık, **Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Trajik Durum**, Manas Yay., Elazığ 2007